

**Нәрестелік кезең
дағдарысы – әрекет
үстінде субъектілікке қол
жеткізу
(11 ай – 18 ай)**

Орындаған: Жолмұқан Амангүл

Жоспары:

- Нәрестелік кезең дағдарысының феноменологиясы
- Әлемге заттық қатынастың қалыптасуы

Нәрестелік кезең дағдарысының феноменологиясы

Нәрестелік кезең дағдарысы баланың психикалық дамуының жаңа сатысы – рухтанудың бас кезінде болады.

Бала өз бетінше жүре бастағаннан бастап оның өмірлік кеңістігі және тікелей қол жеткізе алатын заттарының шеңбері едәуір кеңейеді. Тік жүру баланың заттармен қатынасының сипатын өзгертеді: ол бұрын қолы жетпеген заттарға қарап қана қоймай, оларды ұстап, олармен әрекет ете алады.

Жүру қалаған затына жақындауға, оны алып, онымен әрекет етуге мүмкіндік береді. Бұл орайда алғашқы уақыттарда жүруді игеру бала үшін ересек адамдар қолдайтын және ынталандыратын айрықша қажеттілік және мақсат болып табылады.

Нәрестелік кезең дағдарысында баланың сөйлеу қабілеттіліктері өте тез дамиды. Әсіресе, баланың пассив сөздік қоры тез өседі: бір жастағы он сөзден екі жастағы түсінілетін бірнеше жүздеген сөздерге дейін. Бала өзінің жақын төңірегіндегі адамдардың аттарын біледі, тыйымдар мен ескертулерді қосқанда, көптеген қарапайым нұсқауларды түсінуге қабілетті болады.

Баланың алғашқы белсенді түрде қолданатын сөздерінің ересек адамдар тілінен өзгешеленетін бірқатар ерекшеліктері болады. Бұл ерекшеліктердің маңыздылығы сонша, бірқатар зерттеушілер баланың бастапқы сөйлеу тілін *автономды* (дербес) *сөйлеу тілі* деп атайды.

Л.С.Выготский автономды сөйлеу тілінің негізгі 4 белгісін бөліп көрсетеді.

I	Бала қолданатын сөздердің дыбыстық құрамы қалыпты тілдегі сөздердің дыбыстық құрамынан қатты өзгешеленеді. <i>Ересек адам тілі мен бала тілінің арасында үлкен фонетикалық айырмашылықтар болады.</i>
II	Автономды сөйлеу тілінің сөздері ересек адамдардың сөйлеу тілінен мағыналық жағынан өзгешеленеді. <i>Баланың бірінші сөздері көп мағыналы, яғни, бір затқа емес, бірнеше затқа қатысты болып келеді.</i>
III	Автономды сөйлеу тілінің көмегімен қарым-қатынас жасау баланың сөздерін түсінетін, оның бірегей сөздерінің мағынасын «аша алатын» ересек адам мен баланың арасында ғана болуы мүмкін. Сондықтан, қағида бойынша, <i>алғашқы кезде бала мен ересек адам арасында сөйлеу қарым-қатынасы тек нақты жағдайда ғана мүмкін болады.</i>
IV	Автономды сөйлеу тілінің айрықшалықты ерекшелігі жеке сөздер арасындағы ықтимал байланыстың да өзгеше болатындығында. <i>Бұл тіл грамматикаға бағынбайды, сөздер мен мағыналарды жүйелі тілге біріктірудің тақырыптық тәсілі болмайды.</i>

Л.С.Выготский осы жастағы (өмірдің алғашқы жылының дағдарысы) бала негативизмінің басты себебі ересек адамның баланы түсінбеуі болып табылады деген болжам айтты. Өзара түсінісудің қиындықтарынан, дәлірек айтқанда – ересек адамның баланы түсінбеушілігінен бала мінез-құлқының барлық негативті (теріс) нысандары келіп шығады.

Өмірінің екінші жылындағы баланың дамуында ересек адамдармен өзара қарым-қатынастарындағы негативизм қалыпты құбылыс болып саналады. Бала өзін тәуелсіз тіршілік иесі ретінде көрсете бастайды, ересек адамдардың ең қарапайым талаптары мен нұсқауларына қарсылық көрсетеді.

Кейбір балаларда негативизм 6-7 айға созылуы мүмкін. Бұл жағдайда барлығы ересек адамдардың мінез-құлқына, олардың шыдамдылығына, даналығы мен ұстамдылығына байланысты болады.

Әлемге заттық қатынастың қалыптасуы

Заттармен қандай да бір іс-әрекеттерді орындаудағы сәтсіздіктер, ересек адамдардың бала тілектерін түсінбеуі немесе оның қандай да бір әрекеттеріне тыйым салу алғаш рет бала тарапынан негативті эмоционалды-аффективті реакцияларды тудыра бастайды.

Мінез-құлық реттеушілері ретіндегі көріністердің пайда болуымен бірге бала өмірінде кейінге қалдырылған немесе жүзеге аспаған тілектер секілді талпыныстар пайда болады.

«...Балалар тек тікелей қабылданатын әсерлер ықпалында ғана емес, сонымен қатар, естерінде қалатын бейнелер мен көріністердің ықпалында да әрекет етуге қабілетті бола бастайды».

Л.И.Божович

«Дәл осы балаға алғашқы тыйым салу, шектеу қоюдың пайда болуымен бірге алғаш рет оның өзіндік талпынысы пайда болады... Алғашқы тыйым салудың пайда болуымен бірге балаға өзіндік ниет, талпыныс беріледі. Талаптың орындалмауы талпынысты тудырады, оны бала сол арқылы танып-біле отырып, эмоционалды түрде басынан кешіреді».

К.Н.Поливанова

Ересек адам мен бала қатынастары заттардың көмегімен жасалатын қатынастарға айналады: баланың әлемге деген жаңа қатынасы – *заттық қатынас* пайда болады.

Бірлескен заттық іс-әрекет барысында *бала субъективтілігі туындайды, өзінің өзіндік санасы дамиды, баланың өзіндік болмысының шынайы рухтануы басталады.*

Дәл осы ауыспалы сатыдан «Біз-Олар» сияқты сана құрылымының қалыптасуы бастау алады.

Нәрестелік кезең дағдарысында бірлескен болмыстың жаңа нысаны қалыптасады

Алғашында: *вительды-органикалық* (жаңа туылған кезінде)

сезімдік-практикалық

Енді: (ерте балалық шақтың қарсаңында)
туыстық (қандас туыстық) бірлік
қалыптасады.

*Назарларыңызға
рахмет*